

Bloemlezen

Bloemlezen

Wat schrijvers zeggen met bloemen

Jonneke Bekkenkamp

Amsterdam University Press





'We leven langer, maar minder
nauwkeurig en in kortere zinnen.'

Wisława Szymborska, 'Niet-lezen '

INHOUD

- 6 Bloemlezen
- 12 Bloemen in *De Dame met de Camelia's*
- 21 Bloemen en vrouwen
- 26 Bloemen in *Mevrouw Dalloway*
- 37 De menselijke soort
- 40 Bloemen in *Meneer Ibrahim en de bloemen van de Koran*
- 49 Papyrus en papier
- 52 Bloemen in *De kleur paars*
- 61 De witte bijbel
- 64 Bloemen in *Tulpenkoorts*
- 73 Plantaardig
- 76 Bloemen in *De verborgen taal van bloemen*
- 87 Flora spreekt

BLOEMLEZEN

Bloemlezen is tekst plukken uit de werken van een of meer schrijvers. De bloem in bloemlezen staat dan voor het beste dat is geschreven over een bepaald onderwerp, of voor het literair sterkste dat in een bepaalde taal en tijd is verschenen. Volgens de bloemlezer. De bloemen in deze bloemlezing staan letterlijk voor bloemen. Bloemen in literatuur.

Bloemen kun je zien, ruiken, proeven en voelen, maar ze spreken niet. Niet hoorbaar. Toch spreken ze, bij wijze van spreken. Bloemen figureren in gedichten en verhalen. Als vorm van sublieme fictie bieden sprekende bloemen woorden voor wat we niet weten.

LEVENSVISIES

Bloemen spelen een rol in alle religies en levensbeschouwingen, georganiseerde en ongebonden, theïstische en agnostische. Bloemen zeggen iets over het leven wat woorden niet kunnen zeggen, maar waar schrijvers en dichters dan toch woorden voor zoeken.

(...) waar de namen niet meer bestaan begint het leven der dingen die niettemin genoemd willen worden.

Bert Schierbeek

Voor dit essay heb ik zes moderne klassiekers gekozen. Afkomstig uit, en spelend in, verschillende tijden en plaatsen. De bloemdichtheid en bloemdiversiteit varieert van vrijwel nihil tot ver boven gemiddeld. Wat deze zes boeken gemeen hebben is dat het veel gelezen boeken zijn. Tot op de dag van vandaag worden ze bewerkt tot musicals, films, opera's en toneelstukken. Ik vind ze stuk voor stuk mooi, maar vooral bij elkaar. In hun verschillen bieden ze een waaier van levensvisies.

DE KUNST EEN BOEKET TE MAKEN

Bij elkaar roepen ze bespiegelingen op over kwesties die mij al jaren bezighouden: wat maakt een boek tot een boek dat met je meegaat, in een enkel geval zelfs tot een heilig boek? Hebben boeken hun langste tijd gehad? Waarom worden bloemen zo vaak tegenover boeken gesteld? Hoe komt het dat bloemen sterker met vrouwen worden geassocieerd dan met mannen? Wat zijn daarbij de punten van vergelijking? Mensen zijn een diersoort, maar zijn planten ook nog ergens familie? Bespiegelingen over deze en dergelijke kwesties binden de losse bloemlezingen tot een essay.

Het is een experiment. 'Geluk is de kunst een boeket te maken van bloemen waar je bij kunt.'

Ik begin met het oudste boek, *De dame met de camelia's*, een roman van Alexandre Dumas fils. Hoge bloemdichtheid, lage bloemdiversiteit. Vooral camelia's en een margriet (Marguerite) die ze draagt. Bij een focus op deze bloemen verandert de roman van een liefdesdrama in een parodie op de romantische liefde. Waar vrouwen figureren als bloemen stijgt voor vrouwen de kans op een vroege dood.

De associatie van bloemen met vrouwen is biologisch gezien bizar. In *Mevrouw Dalloway*, van Virginia Woolf, krijgt de dochter van mevrouw Dalloway er last van met bloemen te worden vergeleken. Mevrouw Dalloway zelf is die leeftijd voorbij. Zij hanteert bloemen om haar gevoelens van onrust en onlust te bezweren. En ze schikt mensen als bloemen. De mensenkennis die dat vereist brengt me op een bespiegeling over de menselijke soort.

Mensen zijn dieren, maar zijn we ook nog planten? Meneer Ibrahim meent van wel. De bloemen in *Meneer Ibrahim en de bloemen van de Koran* hebben geen naam. In dit boek van Eric-Emmanuel Schmitt staan ze voor het tegendeel van boeken-

wijsheid. Zoals in *De dame met de camelia's* de associatie van vrouwen met bloemen wel heel erg ver wordt doorgevoerd, zo sterk wordt in *Meneer Ibrahim en de bloemen van de Koran* levenswijsheid afgezet tegen boekenwijsheid. De voorzichtige mystiek van Mrs Dalloway, in evenwicht gehouden door haar theatrale conformisme, maakt hier plaats voor een rustige, materiële spiritualiteit.

In *De kleur paars*, de briefroman van Alice Walker, staan bloemen voor bloei: voor bloeien, opbloeien en laten bloeien. Maar het begint met lijdzaamheid, mede gedictieerd door de christelijke bijbel. Dat de hoofdfiguur Celie het heeft over 'de witte bijbel' roept de vraag op hoe die bijbel zo wit komt. Vanaf de appelboom, die geen appelboom was, maar wel een eerste testament van eigendom, tot de Midden-Oosterse lotus, die een Westerse lelie werd.

De ene bloem is de andere niet. In *Tulpenkoorts*, de in het zeventiende-eeuwse Amsterdam spelende roman van Deborah Moggach, staan bloemen voor de draaglijke lichtheid van het bestaan, maar zijn tulpen een geval apart. Omdat de bollen van specifieke soorten meer dan hun gewicht in goud waard zijn, doen ze juist vergeten dat je leeft.

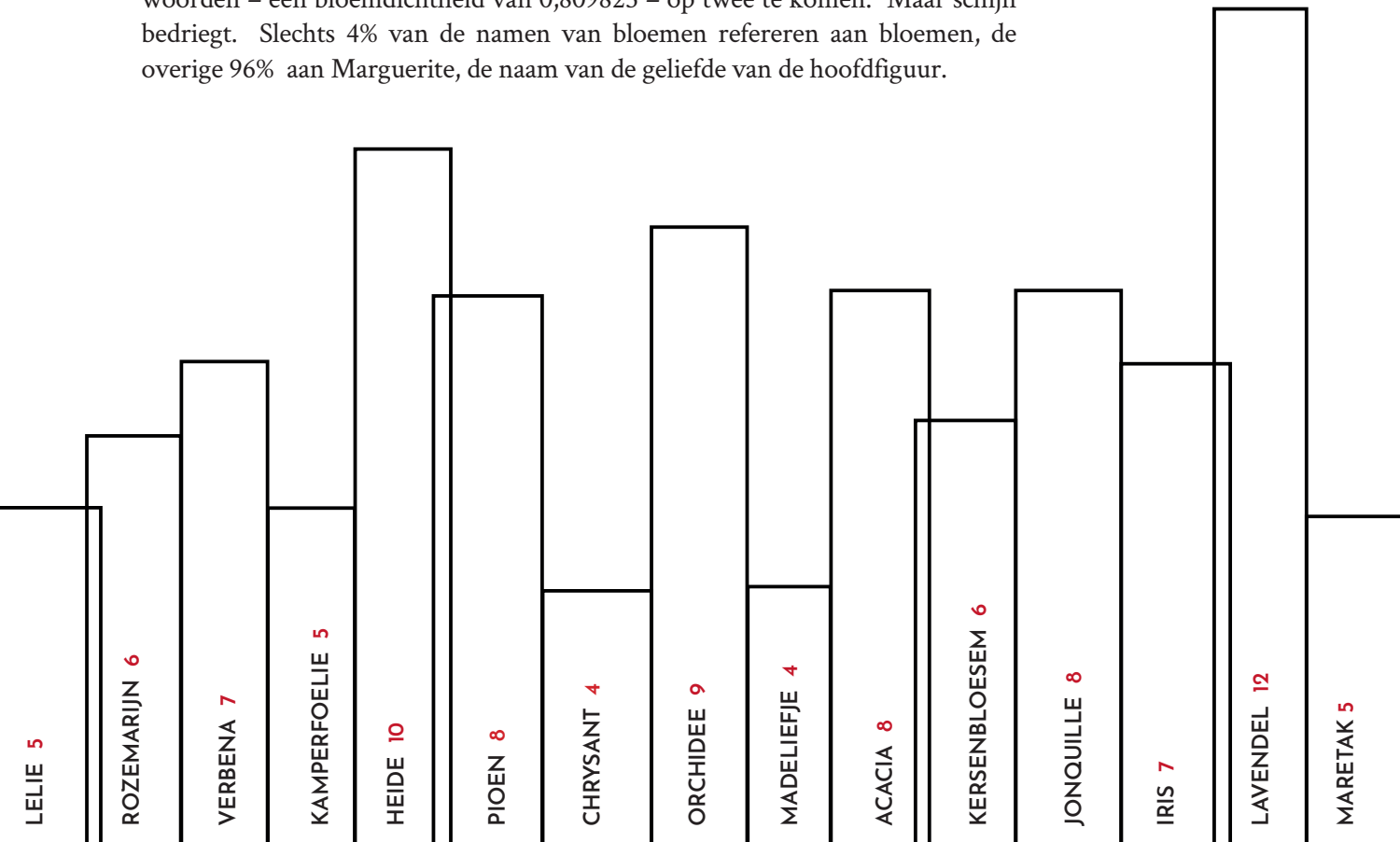
Zo verschillend als bloemen zijn, zo verschillend is ook wat mensen ermee hebben en wat mensen ermee doen. Victoria uit *De verborgen taal van bloemen*, van de schrijfster Vanessa Diffenbaugh, heeft er alles mee. Deze zesde en laatste roman uit deze bloemlezing heeft met stip de hoogste bloemdiversiteit en bloemdichtheid. Victoria leert de taal van bloemen als een geheimtaal. Naarmate ze zich meer met bloemen identificeert ontdekt ze bloementaal als taal voor wat we niet weten, maar diep voelen.



BLOEMDICHTHEID EN BLOEMDIVERSITEIT

De roman *De verborgen taal van bloemen* van Vanessa Diffenbaugh heeft met stip de hoogste bloemdiversiteit van de in deze bloemlezing besproken boeken. *Meneer Ibrahim en de bloemen van de Koran* scoort het laagst, met geen enkele met name genoemde bloem. De papyrus wordt daarin wel genoemd – als papiersoort – en de olijfbom. Papyrusplanten en olijfbomen bloeien op hun tijd, maar bloemen noemen we ze toch niet.

Ook als het om bloemdichtheid gaat staat *De verborgen taal van bloemen* op één. 828 Bloemverwijzingen op 101.674 woorden levert een bloemdichtheid op van 0,814367. *De dame met de camelia's* lijkt met 515 bloemverwijzingen op 63.594 woorden – een bloemdichtheid van 0,809825 – op twee te komen. Maar schijn bedriegt. Slechts 4% van de namen van bloemen refereren aan bloemen, de overige 96% aan Marguerite, de naam van de geliefde van de hoofdfiguur.



MAAGDENPALM 10

DAHLIA 6

ROOS 103

PASSIEBLOEM 4

CACTUS 10

HELENIUM 5

SERING 7

ZONNEBLOEM 10

KAMILLE 4

ANJER 5

DISTEL 18

TULP 6

AKELEI 4

PRIMULA 9

GRAS 6





DE DAME MET DE CAMELIA'S

Alexandre Dumas fils

Oorspronkelijke titel: *La dame aux camélias*

Parijs: Calmann-Lévy, 1848

Vertaald door Pieter Beek. Soesterberg: Aspekt, 1998

Citaten uit de derde druk, 2013

‘Cette courtisane, qui avait fait dépenser en bouquets plus d’argent qu’il n’en faudrait pour faire vivre dans la joie une famille entière, s’asseyait quelquefois sur la pelouse, pendant une heure, pour examiner la simple fleur dont elle portait le nom.’

‘Dezelfde courtisane die meer geld aan bloemen had uitgegeven dan een hele familie nodig heeft om een comfortabel leven te leiden zat soms een uur lang in het gras de bloem te bestuderen waaraan zij haar bijnaam had te danken.[de eenvoudige bloem te bestuderen wier naam zij droeg. JB]’

BLOEMEN IN DE DAME MET DE CAMELIA'S

In *De dame met de camelia's* zijn camelia's het handelsmerk van Marguerite Gautier. De handelswaar is zij zelf. Marguerite is een flamboyante courtisane uit het mondaine Parijse nachtleven. Vijfentwintig dagen per maand draagt ze witte camelia's, vijf dagen per maand rode. Onder die camelia's schuilt een eenvoudige margriet (Marguerite).

Marguerite sterft jong. De ouderdom, 'de eerste dood van courtisanes', wordt haar bespaard. Ze sterft voordat haar schoonheid is verwelkt. Een teken van Gods genade, volgens de verteller, die Marguerites levensverhaal heeft van haar geliefde, Armand Duval. Hij nodigt de lezer uit zich te laten overtuigen van de werkelijkheid van dit verhaal, 'waarvan met uitzondering van de hoofdpersoon nog alle mensen in leven zijn'.

Zonder nog te weten wie Marguerite is, bezoekt de verteller de openbare verkoop van haar inboedel. Bij die gelegenheid koopt hij een exemplaar van de roman *Manon Lescaut*. Dat boek vormt de aanleiding voor zijn ontmoeting met Armand, voor wie hij een 'overweldigend gevoel van genegenheid' opvat.

MARGRIET EN CAMELIA

Deze Armand, de feitelijke hoofdpersoon van de roman, maakt de verteller deelgenoot van Marguerites onbaatzuchtige liefde voor hem en van zijn jaloerse liefde voor haar. Hij wil haar exclusief voor zichzelf, maar hij heeft het geld niet om haar in de luxe te laten leven die ze gewend is, laat staan om haar schulden af te